

progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. Sin hoc animo quam plurimos esse vultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiat.

Huic, huic misero puero, vestro ac liberorum vestrorum supplici, Iudices, hoc iudicio, vivendi præcepta dabit. Cui si patrem conservatis; qualis ipse debeat esse civis, perscribetis. Sin eripitis; ostendetis, bonæ rationi, & constanti, & gravi nullum a vobis fructum esse propositum. Qui vos, quoniam est id ætatis, ut sensum jam percipere possit ex mœnore patrio, auxilium nondum patri ferre possit: orat, ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis. Qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodammodo stens fidem implorat: ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriæ sponderim, dignitatem. Misere-mini familiæ, Iudices, misere-mini fortissimi patris, misere-mini filii: nomen clarissimum & fortissimum, vel generis, vel vetustatis, vel hominis causa, reipublicæ reservate.

P Cornelius Sylla, L. Sylla dictatoris propinquus, consul designatus cum P. Autronio Peto, damnatus erat cum collega de ambitu, & in eorum locum accusatores L. Corra, & L. Torquatus legis beneficio successerant. Eundem Syllam accusavit aliquanto post de conjuratione L. Torquatus filius. Defendit Hortensius primum, deinde Cicero. Absolutum esse, satis ex eo constat, quia Gabinium accusavit. Quæ de re epist. 3. lib. III. ad Q. frat. MANUTIUS.

Victor. & Lamb. editio scribunt Sylla. Sed aliæ, ut & numeri & inscriptiones, P. Sulla. Et sic quoque ratio postulat. Non enim est hæc vox a Sibylla, ut Plutarchus aliique volunt: sed a Sura est ὑποκρησίδος Sulla: quæ mei doctoris J. F. Gronovii est sententia. GRAEVIUS. Quod si ego neque a Victorio & plerisque Italis, neque a Lambino & Gallis omnibus volui dissentire, ignoscant alii, quibus Sulla magis placet. Arque ut hoc agam paucis: curram ratio Syllam recusat, Sullam postulat? Quoniam, ut censet J. F. Gronovius, a Sura diminutivum est Sulla? At virum habeo non minus eruditum, quem opponam, G. J. Vossium in Etymol. v. Sybilla. Habeo Plutarchum, qui scripsit Σύλλας. Is & sæpe cum Romanis, & Romæ diu fuerat, sciebat Latine, & monumenta rerum Romanarum multa perlegerat. Si in hoc vocabulo, prior Syllaba eadem erat, quæ prima est in Surena, in Sulpicio, cur non scripsit Σέλλας, ut scripsit Σέπλος, & Σέπτιος? Dixerint antiquarii Sullam, ut lacrymas, Burrum, Bruges. Tamen & lacrymas, inquit Cicero, Orat. 48, & Phryges, & Pyrrhum (addo & Syllam) aurium causa dicimus. OLIVET.

I.

AXIME vellem, Judices, ut P. Sylla & antea dignitatis suae splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiae¹ fructum aliquem potuisset percipere. Sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis invidia², tum singulari Autronii³ odio everteretur, & in his pristinae fortunae reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset, quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in ceteris malis facile parior oblatum mihi tempus, in quo viri boni lenitatem meam, misericordiamque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam, agnoscerent, improbi ac perditii cives, redomiti⁴ atque victi, praecipitante republica, vehementem me fuisse atque fortem; conservata, mitem ac misericordem faterentur.

Et, quoniam L. Torquatus, meus familiaris ac necessarius, Judices, existimavit, si nostram in accusatione sua necessitatem familiaritatemque violasset, aliquid se de auctoritate mea defensionis posse detrudere: cum hujus periculi propulsatione jungam defensionem officii mei. Quo quidem genere non uterer orationis, Judices, hoc tempore, si mea solum interesset. Multis enim mihi locis & data facultas est, & saepe dabitur de mea laude dicendi. Sed, ut ille, Judices, quantum de mea auctoritate diripuisset, tantum se de ejus praesidiis deminutum speravit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem vobis, constantiamque hujus officii ac defensionis probavero; causam quoque me P. Syllae probaturum.

Ac

¹ Modestia] Ut nemo eum denuo accusaret, cum damnatus de ambitu id modeste tulisset. Ferrarius.

² Cum... invidia] Qui voces accentibus onerari volunt, hic legant, cum... invidiâ. Olivetus.

³ Autronii] Sic scribendum est hoc nomen, per, u, inquam, in prima syllaba, non per, n. Lambinus. Autronii scribendum hic & infra, ex auctoritate veterum libro-

rum & numismatum. Ursinus. Hic ipse est, de quo Cic. in Bruto, cap. 68. ubi primam syllabam non per u, sed per n scriptum, Victorium secuti, & Corradum.

⁴ Redomiti] Pro domiti ponitur, ut recubor pro cubor, redimo pro emo, refero pro fero, ut refero ad senatum; reformido, pro formido, refugio pro fugio, & hujus generis alia. Gravus.

Ac primum abs te illud, L. Torquate, quaero, cur me a ceteris clarissimis viris, ac principibus civitatis, in hoc officio, atque in hoc defensionis jure fecernas. Quid enim est, quamobrem abs te Q. Hortensii factum, clarissimi viri atque ornatissimi civis, non reprehendatur, reprehendatur meum? Nam si initum est consilium a P. Sylla inflammandae civitatis, hujus extinguendi imperii, delendae urbis: mihi majorem haec res dolorem, quam Q. Hortensio, mihi majus odium afferre debent? meum denique gravius esse iudicium, qui adjuvandum in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse videatur?

II. Ita, inquit. Tu enim investigasti, tu patefecisti conjunctionem. Quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes viderent, quod antea fuisse occultum. Quare ista conjuratio, si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. Quem cum videas hoc honore, auctoritate, virtute, consilio praeditum, non dubitasse, quin innocentem P. Syllam defenderet: quaero, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit. Quaero illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem de his existimes summis viris & clarissimis civibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium, ornari causam, defendi hujus innocentiam vides? Non enim una est ratio defensionis ea, quae posita est in oratione. Omnes, qui adfunt, qui laborant, qui salvum volunt, pro sua parte atque auctoritate defendunt.

An vero, in quibus subselliis haec ornamenta ac lumina reipublicae viderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus & periculis, ascendissem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accuses, si te id offendit, quod ego, qui hoc genere quaestio-

Tom. V.

Y y

nis?

⁵ Iudicium, qui] Hoc, est: Plusne momenti sit in meo, quam in Hortensii & aliorum iudicio, quo perpendimus, quo statum, quis nobis sit defendendus reus, quis

deserendus. Anonymus.

⁶ Celebrari] Venerunt non ut patroni causam asturi, sed ut advocati reum sua praesentia, suaque auctoritate sublevaturi. Manutius.

nis? defenderim neminem, non desim P. Syllam: recordare de cæteris, quos adesse huic vides. Intelliges & de hoc, & de cæteris iudicium meum & horum par atque unum fuisse.

Quis nostrum adfuit Varguntejo? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset. Non enim jam se ullo officio cum illo conjunctum arbitrabatur, cum ille, tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset. Quis nostrum Ser. Syllam? quis P. Lentulum? quis M. Leccam? quis Cornelium defendendum putavit? quis his horum adfuit? nemo. Quid ita? quia cæteris in causis, etiam nocentes viri boni, si necessarii sunt, deferendos esse non putant. In hoc crimine non solum levitatis est culpa, verum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriæ patricidio suspicere. Quid Autronio? nonne sodales, non collegæ sui, non veteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in republica principes, defuerunt? Immo etiam testimonio plerique læserunt? Statuerant, tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam aperiri, illustrarique deberet.

III. Quamobrem quid est, quod mirere, si cum iisdem me in hac causa vides adesse, cum quibus in cæteris intelligis abfuisse? Nisi vero me unum vis ferum, præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari: me singulari immanitate & crudelitate præditum. Hanc mihi tu si, propter res meas gestas, imponis in omni vita mea personam, Torquate, vehementer erras. Me natura misericordem, patria severum: crudelem nec patria, nec natura esse voluit. Denique istam ipsam personam vehementem & acrem, quam mihi tum tempus & republica imposuit, jam voluntas, & natura ipsa detrahit. Illa enim ad breve tempus severitatem postulavit: hac in omni vita misericordiam, lenitatemque desiderat.

Quare nihil est, quod ex tanto comitatu virorum amplissimorum me unum abstrahas. Simplex officium, atque una est bono-

7. Hoc genere questionis] Lege Lutatia tum: de ambitu primum; deinde, quod hic significatur, de maiestate. Manur.

8. Autronio] Apparet eum bis esse damna-

bonorum omnium causa. Nihil erit, quod admirare posthac, si in ea parte, in qua hos animadverteris, me videbis. Nulla est enim in republica causa mea propria. Tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam cæteris: doloris vero, & timoris, & periculi fuit illa causa communis. Neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alii comites noluissem. Quare necesse est, quod mihi consuli præcipuum fuit præter alios, id jam privato cum cæteris esse commune. Neque ego hoc partiendæ invidiæ, sed communicandæ laudis causa loquor. Oneris mei partem nemini impertio; gloria, bonis omnibus.

In Autronium testimonium dixisti, inquit: Syllam defendis. Hoc totum ejusmodi est, Judices, ut, si ego sim inconstans ac levis, nec testimonio fidem tribui convenerit, nec defensionis auctoritatem. Sin est in me ratio reipublicæ, religio privati officii, studium retinendæ voluntatis bonorum: nihil minus accusator debet dicere, quam a me defendi Syllam, testimonio læsum esse Autronium. Videor enim non solum studium ad defendendas causas, verum opinionis aliquid & auctoritatis, asserre: qua & moderate ego utar, Judices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset.

IV. Duæ conjurationes abs te, Torquate, constituuntur: una, quæ Lepido, & Volcatio, consulibus, patre tuo consule designato, facta esse dicitur: altera, quæ me consule. Harum in utraque Syllam dicis fuisse. Patris tui, fortissimi viri, atque optimi consulis, scis, me consulis non interfuisse: scis, me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum & sermonum fuisse: credo, quod nondum penitus in republica versabar, quod nondum ad propositum mihi finem honoris perveneram, quod mea me ambitio & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat.

Quis ergo intererat vestris consiliis? Omnes hi, quos vides huic adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem

9. Partiendæ invidiæ] Quasi una mecum noverim, alterum esse innocentem certo illi, etiam in conjuratos animadverterint: sciam: quo modo ostendit, se minime levem esse & inconstantem. Idem.

10. Ratio reip.] Cum alterum nocentem

norem ac dignitatem, atque animum eximium in rempublicam, tum propter summam familiaritatem, summumque amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commovebatur. Ergo istius conjurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognovit, qui particeps & consilii vestri fuit, & timoris. Cujus in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima atque ornatissima oratio, tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. Illius igitur conjurationis, quæ facta contra vos, delata ad vos, a vobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui. Non modo enim nihil comperi, sed vix ad aures meas istius suspicionis fama pervenit.

Qui vobiscum in consilio fuerunt, qui vobiscum illa cognorunt, quibus ipsis periculum tum constari putabatur, qui Autronio non adfuerunt, qui in illum testimonia gravia dixerunt, hunc defendunt, huic adsunt, in hujus periculo declarant, se non crimine conjurationis, ne adessent cæteris, sed hominum maleficio, deterritos esse. Mei consulatus autem tempus, & crimen maximæ conjurationis a me defendetur. Atque inter nos partitio non est fortuito, Judices, nec temere facta: sed, cum videremus, eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes esse possemus, uterque nostrum id sibi suscipiendum putavit, de quo aliquid scire ipse atque existimare potuisset.

V. Et, quoniam de criminibus superioris conjurationis Hortensium diligenter audistis, de hac conjuratione, quæ, me consule, facta est, hoc primum attendite. Multa, cum essem consul, de summis reipublicæ periculis audivi, multa quæsi, multa cognovi. Nullus unquam de Sylla nuntius ad me, nullum indicium, nullæ literæ pervenerunt, nulla suspicio. Multum hæc vox fortasse deberet valere ejus hominis, qui consul insidias reipublicæ consilio investigasset, veritate aperuisset, magnitudine animi vindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret. Sed ego nondum utor hac voce ad hunc defendendum: ad purgandum me potius utor: ut mirari Torquatus definat, me, qui Autronio abfuerim, Syllam defendere.

Quæ

Quæ enim Autronii fuit causa? quæ Syllæ est? Ille ambitus judicium tollere, ac disturbare primum constato voluit gladiatorum, ac fugitivorum tumultu: deinde, id quod vidimus omnes, lapidatione, atque concursu. Sylla, si sibi suus pudor, ac dignitas non prodesset, nullum auxilium requisivit. Ille damnatus ita se gerebat, non solum consiliis & sermonibus, verum etiam aspectu atque vultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ videretur. Hic se ita fractum illa calamitate atque afflictum putavit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinisset.

Hac vero in conjuratione, quid tam conjunctum, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis, scelerosis, libidinosis, audaciis? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla cum eisdem illis non modo noctem solitudinemque non quæreret, sed ne mediocri quidem sermone & congressu conjungeretur. Illum Allobroges, maximarum rerum verissimi indices, illum multorum literæ ac nuntii coaruerunt: Syllam interea nemo infimulavit, nemo nominavit. Postremo, ejecto, sive emisso jam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones: ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compressus, convertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem. Hic contra ita quievit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuisse putantur hujus affines suspicionis; & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus.

VI. Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atque caesarum, dissimilem me in utroque præbui. Veniebat enim ad me, & sæpe veniebat Autronius, multis cum lacrymis, supplex, ut se defenderem: & se meum condicipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat officia. Quibus ego rebus, Judices, ita flectebam

Stebar animo atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas mihi ipsi fecerat insidias, deponerem: ut jam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meae ac liberorum meorum trucidaret, obliviscerer. Quae si de uno me cogitasset: qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus restitiffem. Sed, cum mihi patriae, cum vestrorum periculorum, cum hujus urbis, cum illorum delubrorum atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac virginum veniebat in mentem: & cum illae infestae ac funestae faces, universumque totius urbis incendium, cum tela, cum caedes, cum civium cruor, cum cinis patriae versari ante oculos, atque animum memoria refricare coeperat: tum denique ei resistebam, neque solum illi hosti ac parricidae, sed his etiam propinquis illius Marcellis, patri & filio, quorum alter apud me parentis gravitatem, alter filii suavitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod malefium in aliis vindicassem, idem in illorum socio, cum scirem, defendere.

Atque idem ego neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdem Marcellos pro hujus periculis lacrymantem aspicere, neque hujus M. Messallae, hominis necessarii, preces sustinere potui. Neque enim est causa adversata naturae: nec homo, nec res misericordiae meae repugnavit. Nusquam nomen, nusquam vestigium fuerat: nullum crimen, nullum indicium, nulla suspicio. Suscepi causam, Torquate, suscepi, & feci libenter, ut me, quem boni constantem semper, ut spero, existimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent.

VII. Hic ait se ille, Judices, regnum meum ferre non posse. Quod tandem, Torquate, regnum? consulatus, credo, mei: in quo ego imperavi nihil, sed contra patribus conscriptis & bonis omnibus parvi: quo in magistratu non institutum est a me, Judices, regnum, sed non permisium. An tum, in tanto imperio, tanta potestate, non dicis fuisse regem; nunc privatum regnare dicis? quo tandem nomine? Quod, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt: quem defendis, sperat se absolutum iri. Hic tibi ego de testimo-

niis

niis meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse. Sin verum; non esse hoc regnare, cum verum juratus dicas, probare.

De hujus spe tantum dico, nullas a me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique, praeter fidem defensionis, expectare. Nisi tu, inquit, causam recepisses, nunquam mihi resistisset: sed, indicta causa, profugisset. Si jam hoc tibi concedam, Q. Hortensium, tanta gravitate hominem, si hos tales viros non suo stare iudicio, sed meo: si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: uter tandem rex est, isne, cui innocentes homines non resistunt, an is, qui calamitosos non deserit. At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse voluisti, cum Tarquinium, & Numam, & me, tertium peregrinum regem, esse dixisti. Mitto jam de rege quarere, illud quero, peregrinum cur me lesse dixeris. Nam, si ita sum, non tam est admirandum, regem esse me, quia, ut tu vis, etiam peregrini reges Romae fuerunt, quam consulem Romae fuisse peregrinum.

Hoc dico, inquit, te esse ex municipio. Fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterum jam salus huic urbi imperioque missa est. Sed scire ex te pervelim, quamobrem, qui ex municipiis veniant, peregrini tibi esse videantur. Nemo enim istuc M. illi Catoni feni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curio, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inviderent, objecit unquam. Equidem vehementer laetor, cum esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam jacere potueris, quae non ad maximam partem civium conveniret.

VIII. Sed tamen te a me, pro magnis causis nostrae necessitudinis, monendum esse etiam atque etiam puto. Non possunt omnes esse patricii. Si verum quæris, ne curant quidem: nec se aequales tui, propter istam causam, abs te anteiri putant. Ac, si tibi nos peregrini videmur, quorum jam & nomen & honos inveteravit, & huic urbi, & hominum fama ac sermonibus: quam tibi illos competitores tuos, peregrinos vide-

vide-

videri necesse erit, qui jam ex tota Italia delecti tecum de honore & de omni dignitate contendunt? quorum cave tu quemquam peregrinum appelles, ne peregrinorum suffragiis obruare. Qui si attulerint nervos, & industriam: mihi crede, excutient tibi istam verborum jactationem, & te ex somno sæpe excitabunt: nec patientur, se abs te, nisi virtute vincuntur, honore superari.

Ac si, Judices, cæteris patriciis me & vos peregrinos videri oporteret, a Torquato tamen hoc vitium sileretur. Est enim ipse, a materno genere, municipalis honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Alculani. Aut igitur doceat, Picentes solos non esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meum ante non ponere. Quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne gravius refutere: neque regem, ne deridere. Nisi forte regium tibi videtur, ita vivere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli servias: contemnere omnes libidines: non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere: in senatu sentire libere: populi utilitati magis consulere, quam voluntati: nemini cedere, multis obfistere. Si hoc puras esse regium; me regem esse confiteor. Sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans, aut superbum movet: quin tu id potius proferas, quam verbi invidiam, contumeliamque maledicti!

IX. Ego tantis a me beneficiis in republica positus, si nulum aliud mihi præmium a senatu, populoque Romano, nisi honestum otium postularem, quis non concederet? Sibi haberent honores, sibi imperia, sibi provincias, sibi triumphos, sibi alia præclaræ laudis insignia: mihi liceret ejus urbis, quam conservassem, conspectu, tranquillo animo & quieto frui. Quid, si hoc non postulo? si ille labor meus pristinus, si sollicitudo, si officia, si operæ, si vigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus? si neque amici in foro requirunt studium meum, neque respublica in curia? si me non modo rerum gestarum vacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio vindicat a labore? si voluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus? si mihi, ne ad

ca

ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda & cogitanda, quidquam relinquitur temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cujus vicarius qui velit esse, inveniri nemo potest. Longe abest regni suspicio.

Si quæris, qui sint Romæ regnum occupare conati, ut ne replicas annalium memoriam, ex domesticis imaginibus¹¹ invenies. Res enim gestæ, credo, meæ me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. Quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, Judices, hoc possum dicere, me, qui e summis eriperim periculis urbem hanc, & vitam omnium civium; satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundarit. Etenim, in qua civitate res tantas gesserim, memini, & in qua urbe verter, intelligo. Plenum forum est eorum hominum, quos ego a vestris cervicibus depali, Judices, a meis non removi. Nisi vero paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent, se tantum imperium posse delere. Horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: voluntates vero consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. Quare non sum nescius, quanto periculo vivam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis æternum videam bellum esse susceptum.

X. Quod si illis meis præsidii forte invides: & si ea tibi regia videntur, quod omnes boni omnium generum atque ordinum suam salutem cum mea conjungunt: consolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt insensæ & adversæ. Qui me non solum idcirco oderant, quod eorum conatus impios, & furorem consceleratum repressi: sed eo etiam magis, quod nihil jam se simile, me vivo, conari posse arbitrantur. At vero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur: cum L. Torquatus, primum ipse his fundamentis adolescentiæ jactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati, fortissimi consulis, constantis-

Tom. V.

Z z

fimi

¹¹ Ex domesticis imaginibus] M. Manlium postea, cum in suspensionem regni venisset, significat, qui, dejectis ex Capitolio Gallis, de rupe Tarpeja deturbatus est. Manutius.

fimi fenatoris, semper optimi civis, filius, interdum efferatur immoderatione verborum? qui cum suppressa voce de scelere P. Lentuli, de audacia conjuratorum omnium dixisset, tantummodo ut vos, qui ea probatis, exaudire possitis: de supplicio P. Lentuli, de carcere, magna & queribunda voce dicebat.

In quo primum illud erat absurdum, quod, cum ea, quæ leniter dixerat, vobis probare volebat: eos autem, qui circum iudicium stabant, audire nolebat: non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus se venditabat, ut vos quoque audiretis, qui id non probabatis. Deinde alterum jam oratoris vitium, non videre, quid quæque causa postulet. Nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum conjurationis accuset, quam videri conjuratorum poenam mortemque lugere. Quod cum is tribunus plebis¹² facit, qui unus videtur ex illis ad lugendos conjuratos relictus, non mirum est. Difficile est enim tacere, cum doleas. Te, si quid ejusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea causa, in qua te vindicem conjurationis velis esse, vehementer admiror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quod, isto ingenio & prudentia præditus, causam reipublicæ non tenes, qui arbitrere, plebi Romanæ res eas non probari, quas, me consule, omnes boni pro salute communi gesserunt.

XI. Ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum voluntatem venditabas, aut tam sceleratum statuis fuisset, ut hæc omnia perire voluerit, aut tam miserum, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod salvum esse vellet? An vero clarissimum virum generis vestri, ac nominis, nemo reprehendit, qui filium suum vita privavit, ut in cæteris firmaret imperium: tu reipublicam reprehendis, quæ domesticos hostes, ne ab iis ipsa necaretur, necavit?

Itaque attende jam, Torquate, quam ego defugiam¹³ auctorior-

¹² *Is tribunus pl.*] Fortasse Metellus Nepos, qui Ciceroem abeunte consulatu concionis habendæ potestate privavit, cum diceret, ei qui in alios animadvertisset indiditæ causâ, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Quod si Metellus Nepos est; habita hæc oratio Silano & Murena Coss. *Idem.*

¹³ *Quam ego defugiam*] Defugere auctoritatem, est negare, se auctorem fuisse. Nos Galli dicimus, *desjuever.* Lamb.

toritatem consulatus mei. Maxima voce, ut omnes exaudire possint, dico, semperque dicam: adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lator: erigite mentes, auresque vestras, & me de invidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego consul, cum exercitus perditorum civium, clandestino scelere conflatus, crudelissimum & luctuosissimum exitium patriæ comparasset: cum ad occasum interitumque reipublicæ Catilina in castris; in his autem templis atque testis dux Lentulus esset constitutus: meis consiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis atque confossis, incensione urbem, internecione cives, vastitate Italiam, interitu reipublicam liberavi: ego vitam omnium civium, statum orbis terræ, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperii, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi. An me existimasti hæc injuratum in iudicio non esse dicturum; quæ juratus¹⁴ in maxima concione dixissem?

XII. Atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare, Torquate, & aliquid sperare de te: atque, ut idem omnes exaudiant, clarissima voce dicam. Harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute communi suscepi & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu¹⁵, atque etiam in prætura fuisset, auctor, adjutor, particeps extitit, cum princeps, cum auctor, cum signifer esset juventutis¹⁶: parens ejus, homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilii, singularis constantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit: nunquam est a me digressus: studio, consilio, auctori-

Z z 2 tate

¹⁴ *Quæ juratus*] Ultimo consulatus die juravit, a se servatam esse reipublicam. Id ipse narrat in orat. in Pisonem, & in ea pro Domo. *Mementis.*

¹⁵ *Contubernalis in consulatu*] Ita tunc mos erat: ut adolescentes quotidiano convivio & sermone clarorum virorum, administrandæ reipublicæ scientiam perciperent. Sic

L. Gellius C. Carbonis in consulatu contubernalis fuit: ut in Bruto. Sic M. Cælius Q. Pompejo proconsuli contubernalis in Africam est profectus: ut in orat. pro ipso. *Idem.*

¹⁶ *Princeps juventutis*] Dicebatur, qui primus erat: ut adolescentibus quotidiano convivio & sermone clarorum virorum, administrandæ reipublicæ scientiam perciperent. Sic

tate unus adjuvit plurimum, cum infirmitatem corporis animi virtute superaret.

Videſne, ut eripiam te ex improborum ſubita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntque ſemper: nec, ſi a me forte deſciveris, idcirco te a ſe, & a republica, & a tua dignitate deſicere patientur. Sed jam redeo ad cauſam; atque hoc vos, Iudices, teſtor: mihi de memetiſſo tam multa dicendi neceſſitas quædam impoſita eſt ab illo. Nam, ſi Torquatus Syllam ſolum accuſaſſet: ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet invecſtus, & cum initio, ut dixi, deſenſionem meam auctoritate ſpoliare voluiſſet: etiam ſi dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſa hanc a me orationem flagitaſſet.

XIII. Allobrogibus nominatum Syllam eſſe dicis. Quis negat? Sed lege indicium; & vide, quemadmodum nominatus ſis. L. Caſſium dixerunt commemorari, cum cæteris Autronium ſecum facere. Quæro, num Syllam dixerit Caſſius: Nuſquam. Seſe ajunt quæſiſſe de Caſſio, quid Sylla ſentiret. Videte diligentiam Gallorum: qui vitam hominum naturamque non noſſent, ac tantum auდიſſent, eos pari calamitate eſſe; quæſiverunt, eſſentne eadem voluntate. Quid tum? Caſſius ſi reſpondiſſet, idem ſentire, & ſecum facere Syllam; tamen mihi non videretur in hunc id criminofum eſſe debere. Quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid ſuſpicarentur. Non reſpondit tamen una facere Syllam. Etenim eſſet abſurdum, cum cæteros ſua ſponte nominari, mentionem Syllæ facere nullam, niſi admonitum & interrogatum. Niſi forte verifimile eſt, P. Syllæ nomen in memoria Caſſio non fuiſſe. Si nobilitas hominis, ſi aſſiſta fortuna, ſi reliquæ priſtinæ dignitatis, non tam illuſtres fuiſſent: tamen Autronii commemoratio memoriam Syllæ retuliſſet. Etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum conjurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caſſius,

&

& cum ſciret exteras nationes maxime nobilitate moveri, non prius Autronium, quam Syllam nominariſſet.

Jam vero illud probari minime poteſt, Gallos, Autronio nominato, putari, propter calamitatis ſimilitudinem, ſibi aliquid de Sylla eſſe quærendum: Caſſio, ſi hic eſſet in eodem ſcelere, ne cum appellariſſet quidem Autronium, hujus in mentem venire potuiſſet. Sed tamen quid reſpondit de Sylla Caſſius? Se neſcire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne ſi argueret quidem tum denique, cum eſſet interrogatus, id mihi criminofum videretur. Sed ego in judiciis, & in quæſtionibus non hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis: ſed num arguatur. Etenim cum negat ſe ſcire Caſſius, utrum ſublevat Syllam, an ſatis probat ſe neſcire? Sublevat apud Gallos. Quid ita? ne indicent? Quid? ſi periculum eſſe putariſſet, ne ulli unquam indicarent, de ſeipſo confeſſus eſſet? Neſcivit. Credo, Iudices, celatum eſſe Caſſium de Sylla uno. Nam de cæteris certe ſciebat: & ea domi ejus pleraque conſtata eſſe conſtabat. Qui negare noluit eſſe in eo numero Syllam, quo plus ſpei Gallis daret: dicere autem falſum non auſus eſt: neſcire dixit. Atqui hoc perſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sylla ſe ſcire negarit; eandem vim eſſe negationis hujus, quam ſi extra conjurationem hunc eſſe, ſe ſcire dixiſſet. Nam, cujus ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, ejus ignoratio de aliquo, purgatio debet videri. Sed jam non quæro, purgetne Caſſius Syllam: illud mihi tantum ſatis eſt, contra Syllam nihil eſſe in indicio.

XIV. Excluſus hac criminatione Torquatus ruruſus in me irruit, me accuſat. Ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dii immortales! (vobis enim tribuam, quæ veſtra ſunt: nec vero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam varias, tam repentinas, in illa turbulentiſſima tempeſtate reipublicæ, mea ſponte diſpexerim) vos proſecto animum meum tum conſervandæ patriæ cupiditate incendiſtis: vos me ab omnibus cæteris cogitati onibus ad unam ſalutem reipublicæ convertiſtis: vos denique

que in tantis tenebris erroris & inscientiæ, clarissimum lumen prætulistis menti meæ.

Vidi ego hoc, Judices, nisi recenti memoria senatus, auctoritatem hujus indicii monumentis publicis testatus essem, fore, ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me multum sefellit) sed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otii, bonorum hostis, aliter indicata hæc esse diceret, quo facilius, vento aliquo in optimum quemque excitato, posset in malis reipublicæ portum fuorum malorum aliquem invenire. Itaque introductis in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. At quos viros? non solum summa virtute & fide, cujus generis in senatu facultas maxima: sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine, & celeritate scribendi, facillime, quæ dicerentur, persequi posse: C. Cosconium, qui tunc erat prætor: M. Messalam, qui tum præturam petebat: P. Nigidium, App. Claudium. Credo esse neminem, qui his hominibus, ad vere referendum, aut etiam scribendum, aut fidem putet, aut ingenium desuisse.

XV. Quid deinde? quid feci? cum scirem, ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ privata tamen custodia, more majorum, continerentur: non occultravi, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librariis, dividi passim, & pervulgari, atque edi populo Romano imperavi. Divisi toti Italiæ, emisi in omnes provincias: ejus indicii, e quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem volui.

Itaque dico, locum in orbe terrarum esse nullum, quo in loco populi Romani nomen sit, quin eodem perscriptum hoc indicium pervenerit. In quo ego tam subito, & exiguo, & turbido tempore multa divinitus, ita ut dixi, non mea sponte, providi: primum, ne qui posset tantum aut de reipublicæ, aut de alicujus periculo meminisse, quantum vellet¹⁷:
dein-

¹⁷ Quantum vellet] Id est, ne quis plus aut minus de periculo reipublicæ aut alicujus cogitaret, quam res fuisset. *Sylvius.*

deinde, ne cui liceret unquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: postremo, ne quid jam a me, ne quid ex meis commentariis quaereretur: ne aut oblivio mea, aut memoria videretur nimia: ne denique aut negligentia, turpis; aut diligentia, crudelis putaretur.

Sed tamen abs te, Torquate, quæro, cum indicatus tuus inimicus esset, & esset ejus rei frequens senatus, & recens memoria testis: tibi, meo familiari & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si voluisses, quam in codicem retulissent: cum videres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo¹⁸ questus es? aut, quoniam tam facile inveheris in amicos, iracundius, aut vehementius exposulasti? Tu, cum tua vox nunquam sit audita: cum, indicio lecto, descripto, divulgato, quieveris, tacueris, repente tantam rem enuntiare audeas? & in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicii coargueris, te summæ negligentia, tuo judicio, convictum esse fateare?

XVI. Mihi cujusquam salus tanti fuisset, ut meam negligentem? per me ego veritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquam denique ego juvarem, a quo & crudeles insidias in rempublicam factas, & in me potissimum consulem constitutas, putarem? Quod si jam essem oblitus severitatis & constantia meæ, tamne amens eram, ut, cum literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio oblivioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commentario meo posse superari?

Fero ego te, Torquate, jamdudum, fero: & nonnunquam animum incitatum ad ulciscendam orationem tuam, revoco ipse, & reflecto. Permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitia, tribuo parenti. Sed, nisi tibi aliquem modum tute constitueris: coges oblitum me nostræ amicitia, habere rationem meæ dignitatis. Nemo unquam me tenuissima suspitione perstrinxit, quem non praverterim. Sed mihi hoc credas velim: non iis libentissime soleo respondere, quos

¹⁸ Cum familiari meo] Cum aliquo ex meis familiaribus. *Ferratius.*

quos mihi videor facillime posse superare. Tu, quoniam minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac nova lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meae, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino a me esse amissum, si quid est tibi remissum atque concessum. Cum illa valent apud me excusationes injuriae tuae, iratus animus tuus, aetas, amicitia nostra: tum nondum statuo, te virium satis habere, ut ego tecum luctari & congredi debeam. Quod si esses usu atque aetate robustior: essem idem, qui soleo, cum sum laesissus. Nunc tecum sic agam, tulisse ut potius injuriam, quam retulisse gratiam videar.

XVII. Neque vero, quid mihi irascere, intelligere possim. Si, quod eum defendo, quem tu accusas; cur tibi quoque ipe non succenseo, qui accusas eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuso meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in conjurationis quaestione defendere. Immo nemo magis eum, de quo nihil est unquam suspicatus, quam is, qui de aliis multa cogitavit. Cur dixisti testimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati sunt? Quia creditum est. Regnum est, dicere in quem velis, ac defendere quem velis. At, si considerare coeperis, utrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an istud tibi; intelliges, honestius te inimicitarum modum statuere potuisse, quam me humanitatis.

At vero cum honos agebatur amplissimus familiae vestrae, hoc est, consulatus parentis tui, sapientissimus vir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Syllam & defenderent, & laudarent. Intelligebat, hanc nobis a majoribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. Et erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. Tum, afflicto P. Sylla, consulatus vobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere vos clamitabatis, ut visi in campo, in foro vinceretis. Tum qui contra vos pro hujus salute pugnabant, amicissimi vestri, quibus non irascebamini, consulatum vobis eripiebant, honori vestro repugnabant, & tamen id inviolata vestra amicitia,

citiae, integro officio, veteri exemplo atque instituto optimi cuiusque faciebant.

XVIII. Ego vero quibus ornamentis adversor tuis? aut cui dignitati vestrae repugno? Quid est, quod jam ab eo expectas? Honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. Tu ornatus exuviis hujus, venis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego jacentem, & spoliatum defendo, & protego. Atque hit tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris. Ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum. Te enim existimo¹⁹ tibi statuisse, quid faciendum putares, & satis idoneum officii iudicem posuisse.

At accusat C. Cornelii filius, idemque valere debet, ac si pater indicaret. O patrem Cornelium sapientem! qui, quod praemii solet esse in indicio, reliquerit²⁰: quod turpitudinis in confessione²¹, id per accusationem filii susceperit. Sed quid est tandem, quod indicat per istum puerum Cornelius? Si est causa mihi ignota, cum Hortensio communicata: respondeat Hortensius. Sin tu ais illum comitatum Autronii²² & Catilinae, cum in campo, consularibus comitiis, quae a me habita sunt, caedem facere voluerunt: Autronium tum in campo vidimus: &, quid dixi vidisse nos? ego vidi. Vos enim tum, Iudices, nihil laborabatis, neque suspicabamini. Ego testis praesidio firmo amicorum, Catilinae tum & Autronii copias, & conatum repressi.

Num quis est igitur, qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? Atqui si tum se cum Catilina societate sceleris conjunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Autronio non erat?

Tom. V.

A a a cur

¹⁹ Te enim existimo] Hoc sensu: Ideo tum factum non reprehendo, quod existimem, & reipsum prudenter statuere, quid tibi faciendum sit; neque optimum amici alicujus iudicium in ea re tibi desuisse. Idem.

²⁰ Reliquerit] Nam si indicaret ipse, indicii praemium, id est absolutionem, consequeretur. Cum vero per filium indicat, praemium relinquit. Manut.

²¹ In confessione] Culpam enim fatetur, cum Syllae consilia sibi nota fuisse dicit, qui gladiatores, Faufti simulatione, ad caedem, ac tumultum emerit. Manut.

²² Sin tu ais illum comitatum Autronii, &c.] Locus procul dubio corruptus. Quem P. Faber Tolofanus, nunc supplicium libellorum in regia magister, vir doctiss. sic emendare, ac restituere conatus est. Sin tu ais, Syllam comitatum Autronium & Catilinam, &c. in qua conjectura vult ille comitatum esse participium. Ego sic: Sin tu ais, Syllam in illo comitatu Autronii & Catilinae fuisse, cum in campo, &c. Lamb.